

OILAVIY MUNOSABATLAR DESTRUKSIYASIDA NOGIRONLIGI BOR FARZANGNING ROLI VA ULARNI RUHIY REABILITATSIYA QILISH.

¹Kenjayeva Dilnozaxon
Sadirdinovna
²Nosirova Madinabonu
Shuhratjon qizi

¹QDPI Psixologiya kafedrası o'qtuvchisi
²QDPI. Amaliy psixologiya yo'nalishi 3-kurs talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada oilaviy nizolar va ajrimlarning sabablari, mamlakatimizda yuz berayotgan ajrimlarning statistik ko'rsatkichlari, nogironlik bo'yicha turli statistik ko'rsatkichlar, oilaviy munosabatlarga nogironligi bor farzangning o'rni va shu haqida olib borilgan ommaviy so'rovnoma natijalari tahlili, nogironligi bo'lgan bolalarni jamiyatga yo'naltirish uchun tavsiyalar yoritilgan.

Kalit so'zlar: A.Antonov, oilaviy munosabatlar, imkoniyati cheklangan bolalar, R.Kappenberg, oilaviy zo'ravonlik, M.Bouen, L.S.Vigotskiy, nomukammallik tuyg'usi, Alfred Adler.

KIRISH. Jamiyatning birdamligi va yahlitligi haqida gap borganda, avvalo oilaviy munosabatlar ko'z oldimizga keladi. Zero oila jamiyatning asosiy bo'g'ini. Jamiyatda yuz berayotgan voqea-hodisalar birinchi navbatda oilada shakllanadi. Oilaviy munosabatlar zaiflashuvi esa, jamiyat uchun misli ko'rilmagan zarba bo'lishi mumkin. Dunyoga kelgan har bir individ, avvalo oilada o'sib rivojlanadi. Barkamollik sari ilk qadamlarni oila bag'rida qo'yadi. Oilaviy rishtalarning mustahkamligi, er-xotin munosabatlarning ko'ngildagidek rivoji farzandlar kamoloti uchun debocha bo'lib, kelajak avlodning taraqqiyotini ta'minlovchi omildir. Ammo, oilaviy munosabatlardagi nizolar, o'zaro kelishmovchiliklar, ajrimlar birinchi navbatda farzandlar ruhiyatiga salbiy ta'sir o'tkazadi. Bu jarayonning jabrdiydalari ham aynan murg'ak qalblardir.

Shu o'rinda, oilaviy ajrimlarni tahlil qiladigan bo'lsak, bunga sabablar turlicha:

- Farzandsizlik;
- Xiyonat;
- Uzoq vaqt davomida birga yashamaslik;
- Oilaviy kelishmovchiliklar;
- Yoshlarning oila qurishga tayyor emasligi;
- Juftliklardan birining sog'ligida yuz beradigan muammolar;
- Moddiy yetishmovchilik;
- O'zaro muhabbatning yo'qligi;
- Ichkilikbozlik yoki giyohvand moddalar ta'siriga berilganlik;
- Oiladan tashqari turmush;
- Onalikka tayyor emaslik;

• Qaynona-kelin munosabatlari kabi ko'plab holatlarni misol qilib keltirishimiz mumkin.

Yuqoridagi ma'lumotlarga hamohang tarzda bu boradagi ba'zi bir statistik ma'lumotlarni keltirib o'tishni joiz deb bildik:

Shu o'rinda rus sotsiolog olimi A.Antonovning fikrlarini keltirib o'tamiz. "A.Antonovning ta'kidlashicha, oila ijtimoiy-psixologik yaxlitlik sifatida shaxsga shunday normativ va axborot ta'sirlarini ko'rsatadiki, oqibatda bola eng avvalo, jamiyatdagi qonuniy normalar, xulq andozalarini egallaydi". Oila qanchalik inoq, uyushgan va mustahkam bo'lsa, uning normativ ta'siri ham shunchalik samarali bo'ladi. Bunday oilada o'zining qadriyatlaridan tashqari, jamiyatning qadriyatlari, qonun-qoidalar va normalar hurmat qilinadi, bola boshidan jamiyatda yashashga o'rgatilgan bo'ladi, deb yozadi Vasila Karimova "Oila psixologiyasi" darsligida A.Antonov fikrlarini davom ettirar ekan.

Ko'rinib turganidek oilaviy qadriyatlar asosida voyaga yetgan bolalarda keyinchalik ham insoniy munosabatlar, yuksak hislar ustunlik qilib, bu kabi shaxslar, noxush holatlar, zararli odatlar, oilani parokanda qilishi mumkin bo'lgan, ko'ngilsizlikdan uzoq turadilar.

So'ngi yillarda, ayniqsa "covid-19" pandemiyasi davrida avj olgan, oilaviy zo'ravonliklar, ayollar va bolalarga bo'layotgan tajovuzkor harakatlar oilani himoyalashning alohida dasturini tuzish kerakligini ko'rsatdi. Amerikalik tadqiqotchi Myurrey Bouen AQSh da 20-asrning boshlarida boshlangan oilani himoya qilish harakatining asoschilaridan bo'lgan, ushbu harakatdan ko'zlangan maqsad-oilani alohida tadqiqotlar obyektiga aylantirish, shu orqali uning inson salomatligidagi benazir roldan foydalanish, hattoki, ruhan bemor bo'lganlarni davolashda oilaning imkoniyatlaridan foydalanish g'oyasini targ'ib etishdan iborat bo'lgan. Bouenning fikricha, inson o'z umrini o'tkazadigan ijtimoiy guruhlardan eng muhimi-bu oiladir.

Ammo, kutilmaganda yuz beradigan holatlar inson aqlini shoshirib qo'yadi. R. Kappenberg -bu haqida shunday deydi: "Ba'zan oilaviy munosabatlarda favqulotda paydo bo'ladigan hodisalar ta'sirida shok ziddiyatlar paydo bo'ladi. Bu odatda kutilmaganda ro'y beradigan holatning oqibati bo'lib, oila a'zolari buni kutmaydilar"[3]. Olim -bu yerda, oilaviy xiyonatlar, noqobil farzandlar, oilaviy yoqotishlar kabi holatlarni nazarda tutgan, lekin yana shunday bir holat borki-bu ba'zan oilaviy nizolarga va hatto ajrimlarga olib kelishi mumkin. Gap jismoniy va yoki aqliy jihatdan sog'lom bo'lmagan farzandning dunyoga kelishi haqida bormoqda. Ba'zan, kutilmaganda yuz bergan -bu kabi holatlar oilalarni shoshirib qo'yadi. Turli ruhiy va emotsional holatlar natijasida bir qator ko'ngilsiz vaziyatlar yuz berishi mumkinligi sir emas.

L.S.Vigotskiyning yozishicha, shaxs taqdirini hal etishda nuqsonning o'zi emas, u orqali yuzaga keluvchi ijtimoiy-psixologik realizatsiya eng asosiy rol ni o'ynaydi. Shu kabi kompensatsiya jarayoni ham kamchilikni to'g'ridan-to'g'ri to'ldirishga emas, u sababli kelib chiqqan muammolarni bartaraf etishga yo'naltiradi.

Bugungi kunda, Jahon Sog'liqni Saqlash Tashkilotining "Butunjahon nogironlik hisoboti"ga ko'ra, nogironlikning qaysidir shakliga ega bo'lgan insonlar soni 1 milliarddan ziyodroq yoki dunyo aholisining 15%ni tashkil etadi, ularning 80% esa, rivojlanayotgan mamlakatlarda istiqomat qiladi.

Mamlakatimizda so'ngi 10 yil davomida aholi orasida nogironligi bor deb topilgan insonlar ulushi 2-3 % ni tashkil etib kelmoqda.

Shuni aytib o'tish kerakki, nogironlikni qayt etishdagi bunday xalqaro va milliy tafovut, davlatlar o'rtasidagi xalqaro darajadagi standartlar va metodlarga muvofiq, kelishilgan ma'lumot to'plash tizimining yo'qligi oqibatida vujudga keladi.

Shunga qaramay jamiyatimizda imkoniyati cheklangan shaxslar haqida turli noto'g'ri qarashlar mavjud. Buning asosiy sababi sifatida, aksariyat odamlar nogironligi bor kishilar bilan kam aloqada bo'lganligi tufayli shakllangan stereotiplar deyishimiz mumkin. Bu haqida O'zbekiston Respublikasining Birlashgan millatlar tashkiloti (BMT) tomonidan chop etilgan "Nogironligi bo'lgan bolalar va kattalar ahvolidagi tahlili" nomli hisobotida shunday deyiladi. Xususan: Nogiron kishilar haqidagi dastlabki fikrlarini so'rashganda, nogiron bo'lmagan odamlarning ba'zilari rahm-shafqat, achinish va yordam berish istagini bildirgan. Biroq, javoblarning aksariyati yerga urishga asoslangan bo'lib, faqat kichik bir ozchiligi hurmat va tenglik bilan bog'liq his-tuyg'ulari bildirgan. Hissiy munosabat nuqtai nazaridan, faqat kichik bir ozchilik nogiron kishilarga odatiy munosabatda bo'lishni namoyish qilgan.

Odamlar nogiron qo'shnisini qabul qilishga tayyor, lekin nogiron kishini o'z hamkori yoki turmush o'rtog'i sifatida qabul qilishga tayyor emas...

Nogiron bolalar ixtisoslashgan maktablarda o'qishi kerak degan kuchli ishonch mavjud... Odamlarning deyarli 3/1 nogiron bolalar o'z oilalari bilan emas, balki muruvvat uylarida yashashlari kerak, deb hisoblashgan.

Yuqoridagi fikrlardan kelib chiqqan holda, biz ham yurtdoshlarimiz orasida, shu haqida, ya'ni imkoniyati cheklangan farzangning oilaviy munosabatlarga ta'siri haqida anonim so'rovnoma olib bordik. So'rovnoma 3 ta vaziyatni o'z ichiga olgan bo'lib, turli xil tasdiqlardan iborat. So'rovnoma anonim tarzda olib borilganligi sababli yosh va jins tafovutlarini aniqlash imkonsiz. Ammo u orqali yurtdoshlarimizning nogironligi bor farzandning oilaviy munosabatlardagi rolga bo'lgan qarashlarini bilib olishimiz mumkin.

Yuqoridagilardan kelib chiqqan holda, nogironligi bor bolalarni ijtimoiylikini oshirish uchun bir qator amaliy ishlar qilish lozim deb o'ylaymiz. Bunga ko'ra:

1. Oilaviy muhitni yaxshilash- bunda avvalo ota-ona va oilaning boshqa a'zolari nogironligi bor bolaga nisbatan o'zaro hurmat va tenglik munosabatlarini ko'rsatishi, bolani kamsitilganlik ruhida ulg'ayishiga yo'l qo'ymasligi lozim;

2. Inklyuzivlikni oshirish- nogironligi bor bolani jamiyatdan uzmaganda holda barcha qatori ta'lim olishini ta'minlash;

3. Nogironligi bor bolani va uning oilasini ruhiy rehabilitatsiya qilish- bolaning ruhiy sohasiga qaratilgan bo'lib, bola ongida uning hech kimga kerak emasligi xaqidagi tasavvurlarni yengib o'tishga qaratilgan chora-tadbirlar.

Bularning barchasini amalga oshirish uchun imkoniyati cheklangan bola ulg'ayayotgan oila a'zolaridan tortib jamiyatning har bir a'zosi, jumladan: mutaxassislar, pedagog-psixologlar zimmasiga katta mas'uliyat yuklanadi.

Xulosa. Xulosa sifatida shuni aytishimiz mumkinki, sharqona mintalitet, diniy e'tiqodimiz nuqtai nazaridan miskinlarga, mazlumlarga shavqat ko'zi bilan qaraladigan jamiyatda yashaymiz. Imkoniyati cheklangan, jismoniy nuqsonga ega, ammo aqliy jihatdan yetuk bo'lganlarga nisbatan ham -bu shavqat bilan qarash xos. Lekin

qarashlarni o'zgartirish, o'zaro xurmat va tenglik munosabatlarini qurish vaqti keldi. Shundagina jismoniy yetuk bo'lmagan bolalarning to'laqonli hayot kechirishiga hissa qo'shgan bo'lamiz. Ehtimol-bu ularning shaxs sifatida kamol topishi uchun qo'yilgan ilk qadam bo'lar.

Foydalangan adabiyotlar.

1. Alfred Adler "Praktika i teoriya individualnoy psixologii" -1995-yil. L.S.Vigotskiy. Zamonaviy defektologiyaning asosiy muammolari. (Moskva davlat universiteti materiallari-M.1929-yil).

2. "Oila psixologiyasi". Vasila Karimova. Toshkent 2007-yil. [1.53.b], [2.33.b], [3.27.b] "O'zbekistonda nogironligi bo'lgan bolalar va kattalar ahvolidagi tahlili" qisqacha hisobot BMT. 2019-yil. [5.11.b]

3. Nogironligi bo'lgan shaxslarni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash tizimini tubdantakomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 1-avgustdagi F-5006 son farmoni.